

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.115

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСОБУ СТРУКТУРУВАННЯ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Бойко Г.І., здобувач
кафедри теорії та історії держави і права
Львівський державний університет внутрішніх справ
Шутак І.Д., д. ю. н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького

В науковій статті розкрито поняття та теоретичне значення юридичної конструкції як засобу структурування правової інформації, форми юридичного мислення та інструмента юридичної техніки.

Ключові слова: юридична конструкція, юридична техніка, юридична технологія, норма права, юридичне письмо, нормативно-правовий акт.

В научной статье раскрыто понятие и теоретическое значение юридической конструкции как средства структурирования правовой информации, формы юридического мышления и инструмента юридической техники.

Ключевые слова: юридическая конструкция, юридическая техника, юридическая технология, норма права, юридическое письмо, нормативно-правовой акт.

Shutak I.D., Boyko G.I. THE CONCEPT OF LEGAL CONSTRUCTION AS A MEANS OF STRUCTURING OF LEGAL INFORMATION

In the scientific article discloses the concept and theoretical value legal structure as a means of structuring of legal information, forms of legal thinking and instrument of legal technique.

Key words: legal construction, legal technique, legal, technology, legal norms, legal writing, legal act.

Актуальність дослідження. На даному етапі поняття «юридична конструкція» все частіше використовується в українському правознавстві, тому потребує серйозного уточнення та ідентифікації згідно з методологією юридичної науки.

Щоб підвищити ефективність роботи державних органів необхідно вдосконалити використання правових технологій. Особлива роль у вирішенні даного питання належить загальній теорії права, складовими частинами якої виступає вчення про юридичну техніку, юридичну конструкцію, інструментальну теорію тощо.

Демонструючи зв'язок і єдність всіх елементів певного явища, конструкція дозволяє зрозуміти його природу, різновиди і, тим самим, пізнати правову реальність. Дослідження юридичних конструкцій допоможе отримати більш узагальнені та поглиблені знання про конкретні правовідносини.

Постановка проблеми. Юридична конструкція – відносно нове поняття в юридичній теорії та практиці. Тому науковці про-

являють великий інтерес до дослідження його проблематики. Розробка теоретичних і прикладних проблем даного явища, орієнтованих на структурування правової інформації висвітлена у фундаментальних працях представників як галузевих юридичних наук, так і фахівців з теорії права. Різні аспекти юридичної техніки вивчали українські спеціалісти, зокрема В. Копейчиков, Л. Луць, О. Мурашин, І. Онищук, Л. Пригара, П. Рабінович, В. Риндюк, О. Скакун, І. Шутак та інші, а також зарубіжні дослідники В. Баранов, Р. Бержерон, М. Давидова, Ю. Тихомиров, Д. Чухвічев та інші.

Тому ми поставили мету – розкрити поняття та теоретичне значення юридичної конструкції як засобу структурування правової інформації, форми юридичного мислення та інструмента юридичної техніки.

Виклад основних положень. Вперше поняття юридичної конструкції як артефакту юридичного мислення було розкрито в догматичній традиції саме для того, щоб висловити таким чином ідею специфіки і

самостійності юридичного мислення. Суть цієї ідеї полягала в тому, що юристи можуть розуміти право інакше, ніж не юристи, оскільки це диктується специфікою юридичної діяльності та її соціально-культурною роллю. Далі ця ідея була відкинута, замість неї юридичне мислення було проголошено приватним предметним випадком науково-позитивістського мислення, що пізнає явища і розкриває закономірності. Одним із виразів цієї ідеї було і змінило свій зміст поняття юридичної конструкції, під якою стали розуміти такий же прийом формулювання наукових понять, як і в інших природничих науках, в астрономії, у фізиці та ін. Цей же погляд на юридичне мислення був, в цілому, притаманний і радянському правознавству [1, с. 269].

Поняття «юридична конструкція» вперше осмислена у творі німецького юриста XIX ст. Р. Ієрінга «Юридична техніка». Дослідження власне юридичної конструкції тісно пов'язане із розвитком юридичного позитивізму. В рамках цієї концепції права була створена «юриспруденція понять, логіка юридичних конструкцій» [2, с. 5].

Р. Ієрінг, розглядаючи юридичну конструкцію, фактично надав їй статус способу вираження ідеї самостійності юридичного мислення як історично прогресивного способу правотворчості. Це поняття було введено для заміни історично першої одиниці права – юридичної норми, яка має природне ситуативне походження. Натомість було запропоновано штучне утворення, продукт юридичної техніки (юридичної догматики), артефакт юридичного мислення – юридична конструкція [3, с. 124].

За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови, конструкція – це, по-перше, будова, взаємне розташування частин машини, апарата, приладу тощо, по-друге, споруди складної будови, а також окремі їх частини, по-третє, це словосполучка, якій властиві певні граматичні зв'язки, певна граматична будова [4, с. 567].

Юридична конструкція – це таке поняття, яке створюється в результаті певної інтелектуальної роботи, та в розрахунку на виконання певної заздалегідь закладеної функції, яка здається актуальною практичною необхідністю юридичного врегулювання тієї чи іншої галузі суспільних відносин. В цьому відношенні юридична конструкція протистоїть поняттям, створеним в рамках неюридичних дисциплін, але задіяним в процесі юридичного регулювання соціальних відносин (наприклад, природно-наукові поняття, що використовуються в криміналістиці). Та обставина, що зміст цих понять

часто набуває відомого юридичного відтінку, не перетворює їх у юридичні конструкції. Юридичні конструкції спочатку і повністю формуються в рамках правознавства, це саме юридичні конструкції. З цієї ж точки зору юридичні конструкції як феномени, що мають штучну природу, відрізняються від таких правових утворень, які складаються в юридичній практиці без спеціальної участі юридичного мислення, наприклад, від правових звичаїв [5, с. 269].

Юридична конструкція – це базова побудова, що відображає і формує правову реальність, що відноситься в рівній мірі до доктринальної, догматичної та практичної юриспруденції [6, с. 528].

І. Шутак та І. Онищук критерієм ідентифікації поняття юридичної конструкції запропонували наступну ознаку: юридичними конструкціями є тільки такі поняття, які забезпечують здійснення юридичної практики за рахунок того, що вони формальним чином набувають безпосередньо правового значення. Тому, якщо поняття закріплено в джерелі позитивного права на рівні терміна і воно розкрито через правові норми як система правових засобів (повноцінний механізм правового регулювання або його елемент), то це поняття є юридичною конструкцією. Ті ж конструкції, які не зафіксовані нормативно («правовідносини», «суб'єкт права», «об'єкт права» тощо) необхідно в такому випадку визнавати теоретичними конструкціями, які можуть при відповідних умовах стати юридичними [7, с. 270].

За визначенням І. Шутака, юридична конструкція – модель врегульованих правом суспільних відносин або окремих елементів, яка служить методом пізнання права та суспільних відносин, врегульованих ним [8, с. 13].

Базовими конструкціями правової інформації є постановка цілей, до яких актуально прямує законодавець та потенційно керовані суб'єкти, які отримують засоби досягнення цих цілей. Надзвичайно важливим, з точки зору максимальної оптимізації процесу правового регулювання, є техніко-юридичні аспекти, які відображають параметри формалізації телеологічної (цільової) та інструментальної інформації в мові нормативно-правового акта. Специфіка відображення цілей правового регулювання в законодавстві виражається в особливих логіко-нормативних конструкціях побудови відповідних правових положень.

Питання про конструкцію норми права є питанням про її структуру. Структура – це категорія системного підходу і під нею розуміються доцільні зв'язки між елементами в системі. Поряд зі структурою в будь-якій

системі наявний і склад, тобто сукупність необхідних і достатніх елементів, які пов'язує між собою структура. Отже, щоб розкрити будову якого-небудь цілісного об'єкта (системи), про нього слід говорити і як про структуру (спосіб зв'язку елементів в об'єкті), і як про склад – власне елементи. Хоча традиційно в юридичній літературі питання щодо конструкції норми права ставиться саме як про її «структуру» [9, с. 39].

Конструкція норми права – це структура, яка виражає взаємозв'язок її складових елементів. Особливості, зміст і призначення більшої частини норм права тісно пов'язані з їх структурою. Будь-яка така норма встановлює для учасників суспільних відносин взаємні права й обов'язки; передбачає фактичні обставини, за яких ці права й обов'язки вступають у дію; попереджає про наслідки порушення тієї чи іншої норми. Цьому змісту норми права відповідає притаманна тільки їй структура – внутрішня будова, що характеризується єдністю і взаємозв'язком трьох її складових елементів – гіпотези, диспозиції і санкції [10, с. 115].

За влучним зауваженням Н. Коркунова, «основний прийом юридичної конструкції полягає в тому, що юридичні відносини, які існують між людьми, об'єктивуються, розглядаються як самостійні істоти, що виникають, змінюються протягом свого існування і, нарешті, припиняються». Специфічні наукові конструкції доповнюють методологічні знання більш загального порядку (зокрема, закони єднання можливих елементів норм права, взаємозв'язків між нормою права і нормативно-правовими приписами, категорії «суб'єкт права», «склад правопорушення» та ін.) [11, с. 152].

Точне і неухильне додержання всіх вимог техніки юридичного письма може характеризувати проект нормативно-правового акта як досконалий з технічної точки зору і свідчити про належну юридичну культуру з його підготовки і оформлення. Використання однакових юридичних конструкцій і формулювань, реквізитів нормативно-правового акта, стереотипної структури, єдиної термінології складає суть уніфікації форми й структури нормативно-правового акта. Різноманітність реквізитів і рубрик нормативно-правового акта, відсутність їх стереотипної структури, єдиного стилю викладення, неоднакова в різних актах нумерація статей, пунктів і їх підрозділів, формул відмін, змін актив і їх частин перешкоджають адекватному розумінню й ефективному застосуванню правових норм [12, с. 96].

Отже, згідно з нашим визначенням, юридична конструкція – це засіб структурування правової інформації, прийом юридичної

догматики, регулятивна схема та сконструйований юридичний інструмент, з розрахунку на виконання певних функцій, а саме – на впорядкування, структурування та організацію суспільних відносин.

Предметом юридичного конструювання є побудова технологій, які оперують об'єктами юридичної дійсності для досягнення наперед визначених цілей, для задоволення визначених інтересів у визначених вихідних умовах. Юридична технологія – це ресурсно-забезпечена складна юридична діяльність, що включає в себе систему логічно взаємозалежних операцій, обумовлена рівнем розвитку правової системи суспільства [13, с. 272].

Юридична конструкція являє собою «схему», «скелет», на який нанизується нормативний матеріал. Крім того, юридичні конструкції розглядаються: як юридична модель; як метод пізнання права; як метод тлумачення права; як елемент юридичної «архітектури».

Вимогами до побудови юридичних конструкцій є:

- 1) регулятивна норма повинна підкріплюватися охоронною нормою;
- 2) матеріальна норма повинна підкріплюватися процесуальною, інакше виникає трудність при реалізації матеріальних норм;
- 3) проголошення прав повинно супроводжуватися закріпленням обов'язків відповідних суб'єктів, що забезпечують їх реалізацію;
- 4) послідовність, повнота, несуперечність [14, с. 273].

У правових системах усіх країн з давніх часів використовується особлива конструкція юридичної особи, покликана позначити підприємства, установи та організації, які відповідають певним вимогам. Поняття юридичної особи розкривається в ст. 80 ЦК України, хоча воно й має загальноправовий характер, оскільки має значення для підприємницького, податкового, земельного, міжнародного, приватного та деяких інших галузей права, перетворюючись тим самим в одну з категорій загального вчення про право [15, с. 57].

Не слід називати юридичною конструкцією будь-які об'єкти правової реальності, якщо тільки мова не йде про формування чогось нового, потребу в обґрунтуванні на доктринальному та нормативному рівні. У цьому випадку слід визнати можливим конструювання і норми права, і статті нормативно-правового акта, і правового принципу, і правового інституту. Однак тут йдеться не про юридичну конструкцію як помічника юристам, а про прийом юридичної техніки, який застосовується у наукових цілях або в

законотворчій та іншій нормотворчій діяльності [16, с. 528].

За сферою дії виокремлюють два види юридичних конструкцій: 1) *універсальні (загально-правові), що мають значення для права в цілому і вивчаються, зокрема, загальною теорією права*; 2) *галузеві, що мають галузеве значення і вивчаються лише галузевими юридичними науками* [17, с. 196].

Залежно від форми існування виділяють два види юридичних конструкцій:

1) *нормативні*; 2) *теоретичні*.

За походженням конструкції поділяють на:

1) *національні*; 2) *рецепційовані*; 3) *імплементовані*.

За галузевою належністю юридичні конструкції групують таким чином:

1) *галузеві*; 2) *запозичені з іншої галузі (як правило, за посередництвом загальної теорії права)*.

За часом існування та ступенем поширення виділяють три різновиди юридичних конструкцій:

1) *традиційні (загальновідомі, прийняті і визнані юридичною спільнотою)*;

2) *інноваційні (розроблені теорією і отримали нормативне закріплення, але ще не перевірені практикою)*;

3) *експериментальні (одержали закріплення лише для перевірки їх ефективності і розробленості)*.

За критерієм взаємодії елементів юридичні конструкції поділяють на два види: 1) *статичні, елементи яких аналізуються в статичних взаємозв'язках (склад цивільно-правової угоди)*; 2) *динамічні, які досліджуються в динаміці утворення їх елементів (конструкція призупинення позовної давності)*.

За ступенем адекватності відображення правових явищ конструкції поділяють на:

1) *реальні*; 2) *фіктивні* [18, с. 196–199].

Особлива роль юридичної конструкції проявляється в процесі законотворчості. Юридичні конструкції виступають тут в якості засобів техніки юридичного письма для побудови нормативного матеріалу. Юридична конструкція надає нормам права логічну стрункість, обумовлює послідовність їх письмового викладу, зумовлює зв'язок між нормами права, сприяють повному, чіткому врегулюванню тих чи інших суспільних відносин [19, с. 16].

Високим рівнем техніки юридичного письма досягається правильне, ефективне конструювання та використання юридичних конструкцій. Структурованість і логічність, ясність, простота і безпосередність юридичного матеріалу лежать в основі створення юридичних документів. У ході правотворчої діяльності юридична конструкція

використовується як раціональна (логічна) основа, що виражається в окремих інститутах (власність, договір, угода, злочин тощо) [20, с. 124].

Можна припустити, що юридична конструкція – це вид суб'єктивно визнаного юристами явища об'єктивної правової реальності, яке існує не у вигляді принципів, інститутів і норм права, а саме у вигляді юридичної конструкції. Продовжуючи логіку міркувань, можна припустити існування юридичних конструкцій як у галузях права, так і на міжгалузевому або загально-правовому рівнях.

Висновки. Таким чином, юридичну конструкцію розуміють: 1) як явище правової реальності, зодягнене в доктринально-догматичну форму для потреб практики; 2) як результат застосування в наукових і нормотворчих цілях певного юридико-технічного прийому.

Отже, потрібно чітко розрізнити, коли мова йде про юридичну конструкцію як явище правової реальності, а коли про технічний прийом юридичного конструювання.

Юридичну конструкцію не слід ототожнювати з науковою концепцією в сфері юриспруденції, тобто з предметною, системною, логічно обґрунтованою, несуперечливою побудовою наукових фактів про правові явища і процеси. Не варто говорити про конструкцію нормативно-правового акта, коли більш доречним буде обґрунтування його концепції. Не можна вважати юридичними конструкціями і правові поняття, терміни і категорії, які покликані наділити змістом об'єкти, які мають юридичну природу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шутак І.Д. Юридична техніка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / І.Д. Шутак, І.І. Онишук. – Івано-Франківськ, 2013. – 496 с.
2. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки / Н.Н. Тарасов. – Екатеринбург: Изд-во Гуманитарного ун-та, 2001. – 264 с.
3. Онишук І.І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія / І.І. Онишук. – Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. – 228 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
5. Шутак І.Д. Юридична техніка: цит.праця / І.Д. Шутак. – С. 269.
6. Немытина М.В. Методологический смысл категории «юридическая конструкция» / М.В. Немытина // Юридическая техника. – Нижний Новгород, 2013. – № 7 (ч. 2). – С. 528–532.
7. Шутак І.Д. Юридична техніка: цит.праця. – С. 270.

8. Шутак И.Д. Теория и практика оговорок в праве : система понятий. Терминологический словарь / И.Д. Шутак. – СПб : Санкт-Петербургский университет МВД России; Алетейя, 1999. – 203 с.
9. Шутак И.Д. Юридична техніка конструювання норми права / І.Д. Шутак, І.І. Онищук // Вісник академії прокуратури України. – 2013. – № 2. – С. 39–44.
10. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. / К.Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
11. Давыдова М.Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01 / Марина Леонидовна Давыдова. – Волгоград, 2010. – 408 с.
12. Онищук І.І. Вплив техніки юридичного письма на якість юридичних конструкцій та конструювання / І.І. Онищук // Митна справа. – 2011. – № 5(77). Ч. 2. – С. 95–100.
13. Шутак І. Д. Юридична техніка: цит.праця. – С. 272.
14. Там само. – С. 273.
15. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. ХаритонОВОЇ, Н.Ю. Голубевої. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Правова єдність, 2009. – 744 с.
16. Немьтина М. В. Методологический смысл категории «юридическая конструкция»: цит.праця. – С. 528.
17. Юридическая техника: курс лекций / под ред. В.М. Баранова, В.А. Толстика. – М. : ДГСК МВД России, 2012. – 384 с.
18. Там само. – С. 196–199.
19. Черданцев А.Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике / А.Ф. Черданцев // Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 12–19.
20. Онищук І.І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: цит.праця. – С. 124.

УДК 340.1

СТАНОВЛЕННЯ ВІДОМЧОЇ ПРАВОТВОРЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Ващук Ю.О., аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті аналізується історичне становлення відомчої правотворчої політики в Україні, надається загальна характеристика правової традиції у контексті якої формувалася ця політика.

Ключові слова: *відомча правотворчість, правова політика, правотворча політика, відомча правотворча політика.*

В статье анализируется историческое становление ведомственной правотворческой политики в Украине, дается общетеоретическая характеристика правовой традиции, в рамках которой формировалась данная политика.

Ключевые слова: *ведомственное нормотворчество, правовая политика, правотворческая политика, ведомственная правотворческая политика.*

Vashchuk Yu.O. FORMATION OF DEPARTMENTAL LAW-MAKING LEGAL POLICY IN UKRAINE

This article analyzes historical development of departmental law-making legal policy in Ukraine, given general theoretical characterization of the legal tradition in which formed the departmental law-making policy of our state.

Key words: *departmental rulemaking, legal policy, law-making policy, departmental policy lawmaking.*

Дослідження проблем відомчої правотворчої політики на сучасному етапі розвитку України є одним з найперспективніших напрямів в теорії держави та права. Розкриття змісту і сутності відомчої правотворчої політики в Україні неможливе без аналізу її історичного становлення.

Детально досліджували історичний розвиток правотворчої політики такі вчені, як Т.А. Золотухіна, А.П. Мазуренко та інші. Проте й досі не знайшов наукового висвітлення історичний розвиток такого виду правотворчої політики як відомча правотворча політика.

Отже метою даної статті є дослідження та аналіз розвитку й становлення відомчої

правотворчої політики в Україні, оскільки аналіз із позицій історизму допомагає з'ясувати особливість усіх тих правових процесів, які впливали протягом історії на даний вид правотворчої політики, характеристика відповідної правової традиції дає можливість більш точно визначити історичні основи відомчої правотворчої політики в Україні.

Сучасна правова політика України формувалася на основі правого досвіду Російської імперії, досвіду «радянської держави» та відповідного «перехідного періоду» 90-х років. Правотворча політика України як форма і вид правової політики держави в своєму розвитку і становленні об'єктив-